
AUTOR

mgr Agata Krzemińska

a.krzeminska@akademia.mil.pl

Wydział Zarządzania i Dowodzenia, ASzWoj

SYSTEM OPIEKI NAD WETERANAMI W STANACH ZJEDNOCZONYCH

Słowa kluczowe: weteran, Stany Zjednoczone, system opieki

Lata 90. XX wieku przyniosły zmiany jakościowe konfliktów zbrojnych oraz nowe wyzwania dla społeczności międzynarodowej w obszarze zapewnienia globalnego bezpieczeństwa. Skutecznym instrumentem zapobiegającym konfliktom zbrojnym i likwidującym ich skutki okazały się siły zbrojne, których użycie stało się możliwe zgodnie z prawem międzynarodowym w operacjach pokojowych, reagowania kryzysowego i wojennych poza granicami kraju. Wraz ze zmianą polityczną charakteru konfliktów zbrojnych zmieniał się również charakter prowadzonych operacji. Początkowo żołnierze zajmowali się szeroko pojmowanymi działaniami pokojowymi (np. działania obserwacyjne, logistyczne). Zmieniające się uwarunkowania operacji wymuszały również na siłach zbrojnych prowadzenie coraz bardziej niebezpiecznych działań, w tym również bojowych.

Wraz z poziomem zaangażowania państw w rozstrzyganie sporów poza ich granicami rosła liczba żołnierzy rannych, poszkodowanych i poległych podczas działań militarnych. Powinnością państw stało się zapewnienie pomocy powracającym z uszczerbkiem na zdrowiu psychicznym i fizycznym żołnierzom oraz ich rodzinom. Pojawiła się potrzeba unormowania statusu prawnego uczestników misji i operacji poza granicami kraju. Rządy państw, których członkowie sił zbrojnych biorą udział w międzynarodowych operacjach militarnych, dostrzegły potrzebę stworzenia regulacji prawnej nadającej tej grupie społecznej odrębny status i związane z nim uprawnienia.

Skutkiem zmiany charakteru współczesnych konfliktów zbrojnych i prowadzonych w ich wyniku operacji jest powstanie nowej grupy społecznej, której zwyczajowo nadano miano weteranów. Ze względu na fakt, że status uczestników misji i operacji poza granicami kraju nie jest uregulowany w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych, poszczególne państwa we własnym zakresie definiują ich status i uprawnienia.

Wojsko Polskie bierze udział w międzynarodowych działaniach na rzecz pokoju nieprzerwanie od 1953 r. Polscy żołnierze narażają swoje życie w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, by wspólnie z koalicjantami lub sojusznikami przywrócić lub zbudować pokój w krajach zagrożonych w konfliktach oraz zapewnić bezpieczeństwo miejscowej ludności. Wnoszą zatem istotny wkład w bezpieczeństwo międzynarodowe.

Początkowo było to uczestnictwo w międzynarodowych komisjach rozjemczych, a następnie w działaniach pokojowych ONZ i NATO. Po 11 września 2001 r. Siły Zbrojne RP zostały zaangażowane również do walki z terroryzmem w Iraku i w Afganistanie, co wiązało się z prowadzeniem działań bojowych. Zmiana charakteru działań prowadzonych przez Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach poza granicami kraju potęgowała niebezpieczeństwo utraty zdrowia, a nawet życia przez żołnierzy. Wraz z poziomem zaangażowania się Polski w kształtowanie bezpieczeństwa poza granicami rosła liczba zabitych, rannych i poszkodowanych.

Żołnierzom, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu fizycznym albo psychicznym, należy się wsparcie i pomoc ze strony państwa polskiego, gdyż wykonywali oni swoje obowiązki, reprezentując Polskę poza jej granicami. Problemy wynikające z tego rodzaju służby dotyczą w dużej mierze również rodzin poszkodowanych oraz poległych żołnierzy, które mogą potrzebować pomocy psychologicznej oraz socjalnej.

Wprowadzenie *Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa* zapoczątkowało możliwość budowy systemu opieki nad weteranami, właściwe przygotowanie tego procesu oraz ewaluację utylitarnych aspektów jej wdrożenia. Dążąc do stworzenia odpowiedniego systemu opieki nad weteranami i ich rodzinami w Polsce, należy zbadać jak w innych krajach rozwiązano ten problem.

Z pewnością czynnikiem pomocniczym w dokonaniu identyfikacji i oceny polskiego systemu opieki będą wyniki analiz prowadzonych nad systemem działającym w Stanach Zjednoczonych. Zasadne jest porównanie doświadczeń oraz założeń teoretyczno-prawnych amerykańskiego systemu opieki oraz sformułowanie wniosków, które umożliwią opracowanie kompleksowych założeń polskiego systemu opieki nad weteranami i ich rodzinami. Poprzez porównanie i ocenę pomocy zapewnianej weteranom w USA będzie zatem możliwe odniesienie się do efektywności polskiego systemu opieki nad weteranami w kolejnych badaniach naukowych.

Wybierając USA w procesie badań, autorka kierowała się kryterium członkostwa państw w NATO oraz posiadaniem przez państwo doświadczeniem w uczestniczeniu w międzynarodowych misjach i operacjach. Wybrano Stany Zjednoczone, ponieważ jest to jedno z państw założycielskich NATO posiadające największe doświadczenie w opiece nad weteranami, w którym funkcjonuje rozbudowany system pomocy.

Wnioski z przedstawionej sytuacji problemowej przyczyniły się do sformułowania problemu głównego w postaci pytania otwartego.

Według jakich założeń funkcjonuje system opieki nad weteranami w Stanach Zjednoczonych?

Rozwiązanie problemu głównego wymaga rozstrzygnięcia następujących problemów szczegółowych:

1. Jakie rozwiązania prawne w zakresie funkcjonowania systemu opieki nad weteranami przyjęto w USA?
2. Jakie podmioty odpowiadają za zapewnienie pomocy weteranom?
3. Jakie uprawnienia przysługują weteranom, weteranom poszkodowanych oraz ich rodzinom?

Celem poznawczym niniejszej publikacji jest identyfikacja i eksplanacja założeń funkcjonowania systemu opieki nad weteranami w Stanach Zjednoczonych. Celem użytecznym natomiast – wykorzystanie założeń systemu opieki w USA do określenia podstawy zmian jakości funkcjonowania systemu opieki nad weteranami w Polsce.

Niniejszy artykuł jest wynikiem badań wstępnych prowadzonych w ramach badań nad narodowym systemem opieki nad weteranami działań poza granicami państwa i ich rodzinami.

Podstawy prawne oraz podmioty odpowiedzialne za funkcjonowanie systemu opieki nad weteranami w Stanach Zjednoczonych

Stany Zjednoczone (USA) to państwo federalne w Ameryce Północnej graniczące z Kanadą od północy, Meksykiem od południa, Oceanem Spokojnym od zachodu, Oceanem Arktycznym od północnego zachodu i Oceanem Atlantyckim od wschodu. Jest to trzecie pod względem liczby ludności, a czwarte pod względem powierzchni państwo świata.

Siły zbrojne (w pełni uzawodowione) Stanów Zjednoczonych są jedną z najsilniejszych, najnowocześniejszych i najdroższych armii świata, której liczebność sięga 1 370 000 żołnierzy. Dodatkowo 850 tys. rezerwistów, co daje łącznie ponad 2 mln osób¹.

Siły Zbrojne USA zajmują pierwsze miejsce na świecie pod względem działań ekspedycyjnych – ponad 150 000 amerykańskich żołnierzy stacjonuje w ponad 150 państwach (dane z 2015 roku)².

Wojna w Korei, Wietnamie, I i II wojna w rejonie Zatoce Perskiej, operacje koalicyjne i sojusznicze m.in. w Somalii, w rejonie byłej Jugosławii, w Iraku, Afganistanie, Libii, Syrii czy rejonie państw bałtyckich, to tylko

¹ <http://forsal.pl/galerie/907588,duze-zdjecie,9,10-najwiekszych-armii-swiata-miliony-ludzi-w-wojsku-najliczniejsze-armie-najwieksze-armie-swiata.html>, [dostęp: 20.02.2017].

² <http://time.com/4075458/afghanistan-drawdown-obama-troops>, [dostęp: 20.02.2017].

przykłady działań amerykańskich żołnierzy poza granicami kraju zarówno pokojowych, wojennych, jak i reagowania kryzysowego. Stany Zjednoczone jako jedno z państw założycielskich ONZ i NATO są wiodącą potęgą militarną od początku prowadzonych w ramach tych organizacji misji i operacji.

Liczebność armii przekłada się na liczbę weteranów, a historia jej działalności na podejście do opieki nad weteranami i ich rodzinami, które ewoluowało z biegiem lat wprost proporcjonalnie do skutków zaangażowania się amerykańskich żołnierzy w działania wojenne i pokojowe niemal na całym świecie. Skutki te przejawiają się w liczbie rannych oraz poszkodowanych żołnierzy i weteranów, a także ich rodzin, jak również rodzin poległych żołnierzy. Nasilająca się konieczność otoczenia opieką i pomocą ze strony państwa tej rosnącej grupy osób skłoniła decydentów do utworzenia zintegrowanego systemu opieki nad weteranami i ich rodzinami.

Narastające potrzeby sprawnego i kompleksowego funkcjonowania systemu opieki nad weteranami w USA ilustruje tabela 1, która przedstawia liczbę rannych i poległych żołnierzy w wybranych operacjach.

Tabela 1. Liczba rannych i poległych żołnierzy USA w wybranych operacjach

Operacja	Czas	Liczba poległych	Liczba rannych
Korean War	1950-1953	36 574	103 284
Vietnam War	1964-1973	58 220	155 303
Persian Gulf War	1990-1991	383	467
Operation Enduring Freedom	2001-2014	2 352	20 065
Operation Iraqi Freedom	2003-2010	4 412	31 949
Operation New Dawn	2010-2011	66	295

Źródło: N. F. DeBruyne, A. Leland, *American War and Military Operations Casualties: Lists and Statistics*, Congressional Research Service, January 2, 2015, <https://www.dmdc.osd.mil/dcas/pages/casualties.xhtml>, [dostęp:20.02.2017]; <http://www.usf-iraq.com/operation-new-dawn/>, [dostęp:20.02.2017].

Jak wynika z tabeli 1, w ciągu 14 lat prowadzenia działań w Afganistanie i Iraku (*Operation Enduring Freedom*, *Operation Iraqi Freedom*, *Operation New Dawn*) Siły Zbrojne USA straciły 6 830 żołnierzy, a 52 309 zostało rannych. Są to dane obrazujące skutki ekspedycyjnej działalności armii USA zaledwie w ciągu 14 lat w dwóch państwach. Problem opieki nad żołnierzami i ich rodzinami pojawił się jednak w Stanach Zjednoczonych dużo wcześniej, a największe jego nasilenie to okres wojny w Wietnamie, która wywołała nie tylko skutki fizyczne dla żołnierzy, ale też w dużej mierze

psychiczne, powodujące problemy psychospołeczne. Do tego należy dodać rannych i poległych żołnierzy podczas konfliktu koreańskiego oraz weteranów II wojny światowej.

Według danych Narodowego Centrum Analiz i Statystyk ds. Weteranów (ang. *National Center for Veterans Analysis and Statistics*), opublikowanych w 2016 r., populacja weteranów w Stanach Zjednoczonych wynosi 21 681 000, z czego 7 % stanowią kobiety³. Dane obrazują jak rozbudowany musi być system pomocy dla tak ogromnej liczby interesariuszy. Stąd też doświadczenie Stanów Zjednoczonych w opiece nad weteranami oraz zastosowane rozwiązania prawne i organizacyjne stają się niejednokrotnie wzorem dla innych państw tworzących systemy pomocy dla weteranów w obliczu współczesnych konfliktów zbrojnych i prowadzonych operacji pokojowych oraz reagowania kryzysowego.

Podstawy prawne definicji i opieki nad weteranami stanowi *Kodeks Stanów Zjednoczonych U.S.C.* (ang. *United States Code U.S.C.*) będący skodyfikowanym zbiorem prawa federalnego obowiązującego w Stanach Zjednoczonych. Kwestie dotyczące weteranów zawarte są w rozdziale 38 Kodeksu zatytułowanym „Świadczenia dla weteranów” (ang. *Veteran's Benefits*), który został ustanowiony 1 września 1958 roku⁴.

Przez wzgląd na fakt, iż USA to państwo federalne, każdy stan ma swoje odrębne przepisy prawne – również w kwestii weteranów. Dotyczy to zarówno samej definicji, jak i przysługujących im świadczeń. Jednakże przepisy stanowe muszą być zgodne z zapisami federalnymi.

W Stanach Zjednoczonych system opieki nad weteranami stanowi strukturę rządową. Jest to państwowy system, którego główną instytucję stanowi **Departament ds. Weteranów** (ang. *Department of Veterans Affairs – VA*). Należy zaznaczyć, że nie jest to instytucja powołana w strukturach Ministerstwa Obrony, ale jest to oddzielne ministerstwo (amerykańskie departamenty są instytucjami odpowiadającymi ministerstwom w innych krajach).

Departament ds. Weteranów powstał w 1989 r. jako organ wykonawczy na mocy *Ustawy o Departamencie ds. weteranów* (ang. *Department of Veterans Affairs Act 38 U. S. C. A. § 201*). Ustanowienie Departamentu było wynikiem ponad 24 lat starań członków Kongresu o podniesienie rangi jego poprzednika – Administracji Weteranów (ang. *Veterans Administration*) – do rangi rządowej. Zwolennicy twierdzili, że awans do rangi rządowej zwiększy polityczną odpowiedzialność VA i poprawi jakość świadczonych usług. Administracja Weteranów została bowiem założona jako niezależna

³ National Center for Veterans Analysis and Statistic, *Department of Veterans Affairs Statistics at a Glance*, United States Department of Veterans Affairs, May, 2016, s. 4.

⁴ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/38>, [dostęp: 08.02.2017].

leżna agencja przez prezydenckie zarządzenie nr 5398 z 21 lipca 1930 r. (ang. *Executive Order 5398 – Establishing the Veterans' Administration*)⁵.

Departament ds. Weteranów jest odpowiedzialny za administrowanie większości federalnych przepisów prawnych, które zapewniają świadczenia dla weteranów i ich rodzin. Departament odpowiada za:

- administrowanie prawa emerytalnego;
- dostarczanie opieki medycznej i hospitalizacji;
- zapewnianie domowej opieki dla weteranów, którzy są w stanie sami się utrzymać;
- finansowanie pożyczek umożliwiających weteranom zakup domów, gospodarstw czy założenie firmy;
- zapewnianie świadczeń na edukację;
- zwrot kosztów pogrzebu dla rodziny weterana/osób pozostających na utrzymaniu weterana i zasiłki pośmiertne;
- inne ustawowe świadczenia⁶.

Na poziomie stanu za politykę wobec weteranów odpowiadają gubernatorzy, którym podlegają biura regionalne (ang. *VA Regional Benefit Office*). Jest ich 58, gdyż niektóre stany posiadają więcej niż jedno biuro ds. weteranów (np. Nowy Jork, Teksas, Pensylwania). Departament ds. Weteranów składa się z trzech wydziałów, które zarządzają programami dla weteranów:

- *The Veterans Health Administration* (VHA) – wydział ds. opieki zdrowotnej – system opieki zdrowotnej nad weteranami;
- *The Veterans Benefits Administration* (VBA) – wydział ds. świadczeń dla weteranów;
- *The National Cemetery System* (NCS) – państwowy system cmentarny.

Każdy wydział składa się z urzędu centralnego i biur o różnych zakresach odpowiedzialności. Każdy centralny urząd zawiera również oddzielne biura, które zapewniają wsparcie działaniom organizacyjnym oraz kierownictwu Departamentu. Pracownicy urzędu centralnego, w tym generalny inspektor i radca prawny, informują i przekazują raporty z pracy na wyższy poziom – kierownictwa departamentu, który składa się z sekretarza ds. spraw weteranów i zastępcy sekretarza⁷.

Departament ds. Weteranów wykorzystuje proces dwuetapowy do oceny wniosków o przyznanie świadczeń. Po pierwsze, wnioskodawca musi wykazać uprawnienia do świadczeń przysługujących weteranom. Oznacza to, że petent musi udowodnić, że jest weteranem i zweryfikować

⁵ <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Veterans+Affairs+Department>, [dostęp: 08. 02.2017].

⁶ <https://definitions.uslegal.com/v/veterans/>, [dostęp: 08.02.2017].

⁷ <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Veterans+Affairs+Department>, [dostęp: 08.02.2017].

niektóre związane z tym kwestie. Po drugie, weteran musi udowodnić, że posiada uprawnienia do świadczenia, o które się ubiega⁸.

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na oficjalnej stronie internetowej Departamentu ds. Weteranów (www.va.gov) system opieki zdrowotnej nad weteranami jest największym zintegrowanym systemem opieki zdrowotnej w Stanach Zjednoczonych obejmującym ponad 1 700 placówek (m.in. szpitale, kliniki, ośrodki opiekuńcze, domowa opieka medyczna, poradnie), obsługujących każdego roku 8,76 milionów weteranów⁹. W systemie zatrudnionych jest ponad 311 000 wykwalifikowanych, etatowych pracowników¹⁰.

Wydział ds. świadczeń dla weteranów prowadzi zintegrowany program świadczeń dla weteranów. Zawiera on informacje, porady i pomoc dla weteranów, osób pozostających na ich utrzymaniu, beneficjentów oraz przedstawicieli ubiegających się o świadczenia VA. Współpracuje również z Departamentem Pracy i innymi federalnymi, stanowymi i lokalnymi agencjami w tworzeniu możliwości zatrudnienia dla weteranów i pomocy w rozwiązywaniu ich problemów społeczno-gospodarczych, dotyczących warunków mieszkaniowych i innych¹¹.

Państwowy system cmentarny oferuje usługi na rzecz weteranów, żołnierzy służby czynnej, rezerwistów i członków Gwardii Narodowej z 20-letnim stażem służby oraz ich rodzinom, poprzez prowadzenie 135 krajowych cmentarzy oraz urządzenie pogrzebów i dbanie o nagrobki. Państwowy system cmentarny zapewnia pamiątkowe prezydenckie certyfikaty dla bliskich żołnierzy, którzy zakończyli służbę w sposób zgodny z prawem oraz bliskich weteranów. Poprzez system przyznaje także dotacje na rozwój, poprawę i rozbudowę cmentarzy weteranów¹².

Świadczenia pogrzebowe przysługują również małżonkom i osobom pozostającym na utrzymaniu weterana pochowanego na państwowym cmentarzu i obejmują uprawnienia do pochówku w grobie weterana, stałe dbanie o nagrobek oraz nieodpłatne umieszczenie na tablicy nagrobkowej danych osoby pochowanej z weteranem¹³.

Obok oficjalnych, rządowych struktur i podmiotów odpowiedzialnych za pomoc weteranom, ogromną rolę odgrywają stowarzyszenia non-profit i organizacje charytatywne działające na rzecz weteranów.

⁸ S. D. Szymendera, *Who Is a "Veteran"?* – *Basic Eligibility for Veterans' Benefits*, Congressional Research Service, May, 2016, s. 1.

⁹ <https://www.va.gov/health/>, [dostęp: 08.02.2017].

¹⁰ S. Panangala, *Health Care for Veterans: Answers to Frequently Asked Questions*, Congressional Research Service, April 21, 2016, s. 1.

¹¹ <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Veterans+Affairs+Department>, [dostęp: 08.02.2017].

¹² Tamże, [dostęp: 08.02.2017].

¹³ http://www.cem.va.gov/burial_benefits/ [dostęp: 08.02.2017].

Definicja weterana w amerykańskim prawie

Według definicji zawartej w *Kodeksie Stanów Zjednoczonych U. S. C.*: **weteranem** (ang. *veteran*) **jest osoba, która pełniła czynną służbę w wojskach lądowych, marynarce wojennej, siłach powietrznych i która zakończyła służbę z przyczyn innych niż niehonorowe**¹⁴. Ta definicja wyjaśnia, że każdemu byłemu żołnierzowi, który zakończył służbę w sposób zgodny z prawem (nie został zwolniony dyscyplinarnie, a jego opuszczenie armii nie było spowodowane żadnym przestępstwem czy wykroczeniem) przysługuje status weterana.

Zasadne jest zwrócenie uwagi, że status weterana nie przysługuje żołnierzom, którzy powrócili do kraju ze służby w międzynarodowych operacjach wojennych, pokojowych czy reagowania kryzysowego. Dopóki będą pełnił czynną służbę wojskową, nie mogą ubiegać się o status weterana. Dopiero po opuszczeniu szeregów armii będą do tego uprawnieni.

W Stanach Zjednoczonych obok **statusu weterana** żołnierze mogą uzyskać również status **weterana** (każdej) **wojny**, **weterana wojennego** oraz **weterana walki** – w zależności od specyfiki pełnionej przez nich służby i wykonywanych działań. Głównym kryterium jest jednak rozróżnienie między służbą wojskową w czasie pokoju i w czasie wojny. Typ służby wpływa na uprawnienia do świadczeń przysługujących weteranom. Na przykład, tylko weterani służący w siłach zbrojnych podczas wojny są uprawnieni do zwiększenia emerytury wypłacanej weteranom o niskich dochodach.

Weteran (każdej) wojny (ang. *veteran of any war*) *to weteran, który służył w amerykańskich siłach zbrojnych w okresie wojny*¹⁵ (w czasie, gdy armia USA zaangażowana była w jakąś wojnę, ale nie musiał koniecznie służyć w rejonie objętym działaniami wojennymi; np. żołnierze służący na terytorium USA w czasie wojny wietnamskiej).

Okresy uważane za „wojenne” dla celów świadczeń dla weteranów zostały zdefiniowane prawnie. Weterani, którzy służyli podczas tych okresów, są klasyfikowani jako „służący podczas wojny”, nawet jeśli ich służba nie miała miejsca w strefie działań bojowych.

Kongres wyznaczył osiem okresów wojennych:

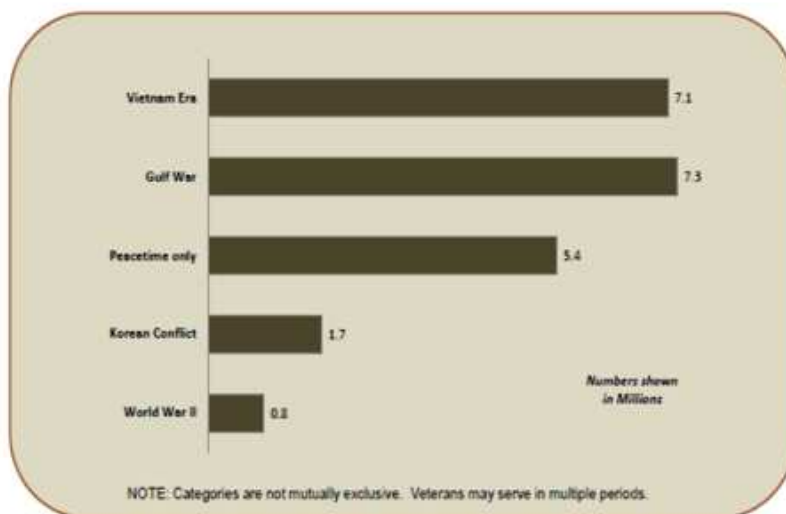
- *Indian Wars*: 01.01.1817–31.12.1898 r.;
- *Spanish-American War*: 21.04.1898–04.07.1902 r.;
- *Mexican Border Period*: 19.05.1916–05.04.1917 r.;
- *World War I*: 06.04.1917–11.11.1918 r.; rozszerzony do późniejszych terminów pod pewnymi warunkami;

¹⁴ 38 U.S.C. § 101(2).

¹⁵ 38 U.S.C. § 101(2).

- *World War II*: 07.12.1941–31.12.1946 r.; rozszerzony do 25.07.1947 r.;
- *Korean Conflict*: 27.04.1950–31.01.1955 r.;
- *Vietnam Era*: 05.08.1964–07.05.1975 r.; (rozpoczyna się w dniu 28 lutego 1961 r. dla weteranów, którzy służyli w Republice Wietnamu w tym okresie);
- *Persian Gulf War*: 02.08.1990 r. do daty, która zostanie określona przez proklamację prezydenta lub prawo. W okres czasu wojny w Zatoce Perskiej są włączone ostatnie konflikty w Iraku i Afganistanie. Nie ustalono jeszcze daty zakończenia okresu wojny w Zatoce Perskiej¹⁶.

Okresy, które nie zostały oznaczone przez Kongres jako „wojenne”, są uważane za czas pokoju. Na rys. 1 przedstawiono rozkład populacji weteranów w 2014 r. ze względu na kryterium rozróżnienia między służbą w czasie pokoju i w czasie wojny.

Źródło: National Center for Veterans Analysis and Statistics, *Department of Veterans Affairs Statistics at a Glance*, United States Department of Veterans Affairs, May, 2016, s. 5.

Rys.1. Rozkład liczby weteranów ze względu na kryterium rozróżnienia między służbą w czasie pokoju i w czasie wojny (stan na 2014 rok)

Jak wynika z powyższego wykresu, w Stanach Zjednoczonych dominują weterani, którzy pełnili służbę wojskową w okresie uznanym za wojenny. Największą liczbę weteranów stanowią weterani z okresu wojny

¹⁶ S. D. Szymendera, *Who...*, s. 4.

w Zatoce Perskiej, do którego wliczają się operacje *Iraqi Freedom*, *Enduring Freedom*, które stały się asumptem do stworzenia systemów opieki nad weteranami w wielu państwach (m.in. w Polsce) ze względu na liczbę rannych i poległych żołnierzy.

Zasadne jest zwrócenie uwagi na informację, iż kategorie nie wykluczają się wzajemnie – weterani mogli bowiem służyć w różnych okresach, stąd też dane są podane w zaokrągleniu.

Druga spośród istniejących w USA kategorii weterana to **weteran wojenny** (ang. *war veteran*). Definicja ta odnosi się do żołnierzy, którzy byli oddelegowani przez rząd do pełnienia służby w rejonie, w którym toczyła się wojna¹⁷ (byli zatem fizycznie w rejonie działań wojennych, np. żołnierze służący w Wietnamie w okresie mieszczącym się między 05.08.1964 r. a 07.05.1975 r.).

Weteran walki (ang. *combat veteran*) to weteran, który doświadczył wrogich działań na dowolnej płaszczyźnie, w dowolnym czasie, w wyniku działań ofensywnych, defensywnych lub ataków sił sprzymierzonych w wyniku błędnego rozpoznania (ang. *Friendly Fire*), włączając w to działania rzeczywistego lub domniemanego wroga, nawet poza wyznaczonym teatrem działań bojowych (wojennych)¹⁸. Reasumując, jest to określenie dla weterana, który brał udział w bezpośrednich działaniach bojowych.

Świadczenia przysługujące weteranom, weteranom poszkodowanym i ich rodzinom

Departament ds. Weteranów oferuje szeroki zakres programów świadczeń dla weteranów Sił Zbrojnych USA i niektórych członków ich rodzin. Wśród tych korzyści są różne rodzaje pomocy finansowej, w tym wypłaty odszkodowań dla niepełnosprawnych weteranów lub członków rodzin zmarłych weteranów, opieka zdrowotna, edukacja, kredyty mieszkaniowe i usługi pogrzebowe.

Kompleksowy pakiet świadczeń medycznych Departamentu ds. Weteranów obejmuje zarówno niezbędną opiekę szpitalną, jak i ambulatoryjną. Placówki medyczne VHA zapewniają szeroki zakres usług, w tym podstawowe oddziały szpitalne, takie jak: chirurgia, intensywna terapia, zdrowie psychiczne, ortopedia, radiologia i fizykoterapia. Ponadto większość placówek medycznych oferuje dodatkowe specjalistyczne usługi, jak np.: dermatologia, stomatologia, geriatryka, neurologia, onkologia, protetyka, urologia i pielęgnacja wzroku. Niektóre centra medyczne oferują również zaawansowane usługi jak transplantologia czy chirurgia plastyczna.

¹⁷ <http://www.americanwarlibrary.com/whatvet.htm#no1>, [dostęp: 08.02.2017].

¹⁸ <http://www.americanwarlibrary.com/whatvet.htm>, [dostęp: 08.02.2017].

Niektóre świadczenia medyczne, np. opieka stomatologiczna, mogą różnić się pomiędzy beneficjentami systemu, ponieważ zależą od przyznanego statusu weterana i odpowiadających mu uprawnień (najwięcej świadczeń przysługuje weteranom walki).

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na stronie internetowej wydziału ds. opieki zdrowotnej VHA¹⁹ świadczenia przysługujące weteranom obejmują następujące usługi:

– **usługi profilaktyczne, promocja zdrowia i zapobieganie chorobom:**

- okresowe badania lekarskie;
- edukacja zdrowotna w tym edukacja żywieniowa;
- szczepienia przeciwko chorobom zakaźnym;
- doradztwo w zakresie chorób genetycznych;

– **opieka szpitalna** obejmująca pełne spektrum usług terapeutycznych:

- medyczne;
- chirurgiczne;
- opieka psychologiczna;
- dializy;
- intensywna terapia;
- dostęp do poradni specjalistycznych oddziały intensywnej terapii

(medyczne, chirurgiczne, zdrowia psychicznego, serca), transplantologia, centra leczenia uszkodzeń rdzenia kręgowego, leczenie pourazowego uszkodzenia mózgu (ang. *Traumatic Brain Injury* – TBI), świadczenia wielourazowe;

– **usługi dodatkowe, pomocnicze w celu diagnozowania lub leczenia chorób**, m.in.:

- audiologia (leczenie zaburzeń słuchu);
- rehabilitacja wzroku;
- protetyka (protezy, sprzęt, urządzenia);
- opieka onkologiczna;

– **usługi specjalistyczne, dzięki którym weterani mają dostęp do wiedzy eksperckiej w celu optymalizacji leczenia wyjątkowych i skomplikowanych przypadków**, np.:

- anestezjologia;
- kardiologia;
- dermatologia;
- ginekologia;
- endokrynologia;

– **opieka w nagłych wypadkach:** weterani w nagłych przypadkach mogą korzystać z ratownictwa medycznego nie tylko w placówkach nale-

¹⁹ <https://www.va.gov/health/>, [dostęp: 08.02.2017].

żących do systemu opieki zdrowotnej VA, lecz także spoza niego – na koszt VA. Zwrot kosztów za opiekę medyczną przysługuje do momentu uznania, że pacjent jest na tyle stabilny, by przenieść go do placówki należącej do systemu zdrowotnego VA;

– **opieka psychiatryczna:** VA zapewnia specjalistyczne szpitalne i ambulatoryjne usługi w zakresie zdrowia psychicznego w swoich centrach medycznych. Celem jest wspieranie powrotu do zdrowia weteranów, którzy doświadczają problemów ze zdrowiem psychicznym i umożliwienie im odnalezienia sensu życia w swoich społecznościach oraz wykorzystania swojego całego potencjału. Departament ds. Weteranów zapewnia darmową pomoc weteranom cierpiącym z powodu wojskowej traumy seksualnej (ang. *military sexual trauma* – MST²⁰), udzielając porad i kierując na konsultacje.

Usługi związane ze zdrowiem psychicznym są dostępne w specjalistycznych klinikach, placówkach podstawowej pomocy medycznej, domach i ośrodkach opieki. Programy specjalistyczne, takie jak: intensywna terapia psychiatryczna w poszczególnych przypadkach, ośrodki opieki dziennej, programy pracy i rehabilitacji psychospołecznej, są przewidziane dla osób z poważnymi problemami ze zdrowiem psychicznym.

Lista usług i programów, które oferuje VA w zakresie zdrowia psychicznego, obejmuje m.in.:

- hospitalizację;
- domy opieki;
- ambulatoryjną opiekę psychiatryczną;
- programy dla bezdomnych weteranów;
- specjalistyczną pomoc dla weteranów cierpiących na zespół stresu pourazowego (ang. *post-traumatic stress disorder* – PTSD²¹);

²⁰ *Military Sexual Trauma*, MST jest terminem używanym przez Departament ds. Weteranów w celu opisanego doświadczeń żołnierzy związanych z przemocą seksualną i powtarzającymi się groźbami oraz molestowaniem, których żołnierz doświadczył podczas pełnienia służby wojskowej. Definicja stosowana przez VA pochodzi z prawa federalnego (Title 38 U.S. Code 1720D), gdzie opisana jest jako *trauma psychiczna, zdiagnozowana przez psychiatrów należących do systemu VA, która wynika z fizycznej napaści o podłożu seksualnym, naruszenia nietykalności cielesnej o charakterze seksualnym lub molestowania seksualnego, które miało miejsce podczas pełnienia służby wojskowej*.

²¹ *Post-traumatic stress disorder*, PTSD – zaburzenie stresowe pourazowe, zespół stresu pourazowego, powstaje w wyniku doświadczenia urazu lub przeżycia sytuacji, w której wystąpiło bezpośrednie zagrożenie własnego życia lub życia innych. U człowieka dotkniętego PTSD przeżyta trauma zakłóca jego życie i funkcjonowanie, doprowadzając do nawracającego przeżywania traumatycznego zdarzenia, powodując, że reaguje on w ciele i umyśle tak, jakby ono nadal trwało. Głównym symptomem PTSD jest dystres, czyli długotrwały stres, który w konsekwencji prowadzi do wyczerpania organizmu i chorób psychosomatycznych, takich jak: migreny, nadciśnienie tętnicze, choroba wrzodowa. Zob. por. A. Widera-Wysoczańska, *PTSD „proste” i „złożone” jako konsekwencje zdarzeń traumatycznych u osób dorosłych*, [w:] A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska, (red.), *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, Difin, Warszawa, 2011, s. 93.

- leczenie zaburzeń związanych z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych;
 - programy zapobiegające samobójstwom;
 - infolinię kryzysową dla weteranów (dostępna dla wszystkich weteranów, niezależnie od przyznanego statusu) – weterani mogą w każdej chwili zadzwonić z prośbą o pomoc, jeśli wystąpią u nich zaburzenia psychiczne, takie jak: myślenie o zadaniu ran lub zabiciu siebie i innych, kryzys emocjonalny, utrata sensu życia czy uzależnienie od środków psychoaktywnych. Na stronie internetowej VA, w dziale opieki psychologicznej, są wymienione również dodatkowe niepokojące objawy. Jeśli weteran obserwuje je u siebie powinien zadzwonić na infolinię lub zgłosić się do specjalisty.

Departament ds. Weteranów oferuje szereg pozamedycznych usług w celu maksymalizacji dostępu weteranów do opieki zdrowotnej, np.:

- finansowanie podróży – zapewnia uprawnionym weteranom zwrot kosztów podróży do i z placówek opieki zdrowotnej VA oraz poza systemem VA (autoryzowanych przez VA);
- usługi stołówkowe dla weteranów – oferujące produkty spożywcze w niższych cenach dla weteranów objętych systemem opieki zdrowotnej VA;
- większą opiekę zdrowotną – zwiększenie dostępu do opieki medycznej VA dla weteranów mieszkających na obszarach wiejskich, gdzie nie ma placówek VA.

Departament ds. Weteranów zarządza bezpośrednio, lub w połączeniu z innymi agencjami federalnymi, programami, które zapewniają świadczenia i inne usługi weteranom i ich małżonkom oraz osobom pozostającym na ich utrzymaniu. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na oficjalnej stronie internetowej VBA²², świadczenia dla weteranów obejmują: odszkodowanie z tytułu inwalidztwa, rentę inwalidzką, edukację i szkolenia, rehabilitację zawodową i zatrudnienie, program rehabilitacji zawodowej i pomocy w adaptacji na rynku cywilnym.

Odszkodowanie z tytułu inwalidztwa (ang. *Disability Compensation*) jest wolnym od podatku świadczeniem wypłacanym niepełnosprawnym weteranom, których kalectwo jest wynikiem choroby lub obrażeń poniesionych lub bezpośrednio powiązanych z pełnieniem czynnej służby wojskowej. Odszkodowanie może być również wypłacone z tytułu niepełnosprawności nabytej po zakończeniu pełnienia służby, jeśli zostanie ona uznana za powiązaną lub wtórną w stosunku do okoliczności pełnienia służby wojskowej. Kompensacja jest wypłacana weteranom, których procent niepełnosprawności wynosi minimum 10 %. Przy czym niepełnosprawność może odnosić się zarówno do warunków fizycznych, takich jak choroba przewle-

²² <http://www.benefits.va.gov/benefits> [dostęp: 08.02.2017].

kła, jak i wynikać z zaburzeń psychicznych, np. zespołu stresu pourazowego (PTSD). Jeśli weteran ma na utrzymaniu rodzinę, a jego niepełnosprawność wynosi minimum 30 %, może dostać dodatek do zasiłku²³.

Renta inwalidzka (specjalna miesięczna rekompensata – ang. *Special Monthly Compensation SMC*) jest dodatkowym świadczeniem pieniężnym wolnym od podatku, które może być wypłacone weteranom, ich małżonkom i rodzicom. Dla weteranów SMC jest wyższą stawką wypłaconego odszkodowania ze względu na szczególne okoliczności, takie jak potrzeba stałej pomocy i obecności innej osoby lub poważnej niepełnosprawności.

Edukacja i szkolenia (ang. *Education and Training*): weterani mogą być uprawnieni do świadczeń edukacyjnych zapewnianych poprzez liczne programy GI Bill (Termin *GI Bill* odnosi się do świadczeń edukacyjnych Departamentu ds. Weteranów, przyznawanych żołnierzom czynnej służby, wybranym żołnierzom rezerwy spełniającym określone kryteria i członkom Gwardii Narodowej i ich rodzinom). Świadczenia mają na celu pomóc żołnierzom i uprawnionym weteranom w pokryciu kosztów związanych z edukacją i szkoleniem.

Wiele świadczeń jest dostępnych w celu podniesienia wykształcenia i umiejętności weteranów i żołnierzy w służbie czynnej. Małżonkowie oraz członkowie rodzin również mogą być uprawnieni do korzystania ze świadczeń edukacyjnych, co więcej 25 % korzystających z oferowanych przez VA programów edukacyjnych nie jest weteranami. Niektórzy mogą być uprawnieni do korzystania z więcej niż jednego programu²⁴.

Rehabilitacja zawodowa i zatrudnienie (ang. *Vocational Rehabilitation and Employment, VR & E*) to program rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia, który ma dwa kluczowe cele: po pierwsze - pomóc niepełnosprawnym weteranom w przygotowaniu do uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia, po drugie – tym osobom, które są poważnie niepełnosprawne i podjęcie pracy zarobkowej nie wchodzi w grę, zapewnienie pomocy polega na umożliwieniu samodzielnego życia²⁵.

Program rehabilitacji zawodowej i pomocy w adaptacji na rynku cywilnym (ang. *Vocational Rehabilitation and the Transition Assistance Program, TAP*) jest wspólnym wysiłkiem Departamentu Obrony, Departamentu Pracy i Departamentu ds. Weteranów ukierunkowanym na informowanie żołnierzy i weteranów o wielu programach i usługach, w tym rehabilitacji życia zawodowego i dostępnych możliwościach zmiany ży-

²³ <http://www.benefits.va.gov/COMPENSATION/types-disability.asp>, [dostęp: 8.02.2017].

²⁴ http://www.benefits.va.gov/gibill/education_programs.asp, [dostęp: 08.02.2017].

²⁵ http://www.knowva.ebenefits.va.gov/system/templates/selfservice/va_ss/#!/portal/55440000001018/article/554400000008419/What-is-the-Vocational-Rehabilitation-and-Employment-program, [dostęp: 08.02.2017].

cia²⁶. Doradcy w sprawach rehabilitacji zawodowej i koordynatorzy zatrudnienia pomagają weteranom, którzy ze względu na swoją niepełnosprawność napotykają bariery w dobraniu odpowiedniej ścieżki kariery. Konsultant zapewni poradnictwo zawodowe, odnosząc się do odpowiednich możliwości i usług specyficznych dla potrzeb weterana i pomoże mu osiągnąć jego cele zatrudnienia.

Jeśli weteran posiada stopień niepełnosprawności uniemożliwiający mu wykonywanie jego poprzedniego zawodu, VA oferuje poradnictwo, szkolenia, edukację, pośrednictwo pracy, a także inne usługi, które pomogą weteranowi rozpocząć nową karierę zawodową²⁷.

Kredyty mieszkaniowe (ang. *home loans*) – VA pomaga weteranom i owdowiałym małżonkom w kupnie domów, zapewniając pożyczki jako część świadczeń, które pomogą w zakupie domu, budowie, remoncie i utrzymaniu lub jego przystosowaniu do osobistych potrzeb. Kredyty mieszkaniowe są świadczone przez prywatnych kredytodawców jak banki i firmy hipoteczne. VA gwarantuje część kredytu, umożliwiając pożyczkodawcy przedstawienie weteranowi korzystnych warunków pożyczki²⁸.

Departament ds. Weteranów oferuje bezpośrednio, lub w połączeniu z innymi agencjami federalnymi, liczne świadczenia dla małżonków, dzieci i rodziców pozostających na utrzymaniu zmarłego weterana, zapewniając im pomoc medyczną, finansową, świadczenia edukacyjne i emocjonalne wsparcie. Pomoc rodzinom zmarłych weteranów zapewnia głównie **Dependency and Indemnity Compensation (DIC)**, czyli świadczenie finansowe wolne od podatku, na ogół wypłacane małżonkowi, dziecku lub rodzicowi żołnierza, który zginął podczas pełnienia służby lub zmarł w wyniku doznanej podczas służby niepełnosprawności. Świadczenie jest przyznawane również rodzicom, którzy byli finansowo zależni od żołnierza lub weterana, który zmarł z przyczyn bezpośrednio powiązanych ze służbą wojskową²⁹.

W pewnych okolicznościach członkowie rodziny weteranów kwalifikują się do świadczeń zdrowotnych udzielanych w ramach programów, do których należą:

- *Civilian Health and Medical Program of the Department of Veterans Affairs (CHAMPVA)* – Cywilny zdrowotny i medyczny Program Departamentu ds. Weteranów;
- *Spina Bifida (SB)* – rozszczep kręgosłupa (SB);
- *Caregiver* – opiekun.

²⁶ http://www.benefits.va.gov/vocrehab/transitioning_from_service.asp, [dostęp: 10.02.2017].

²⁷ www.eBenefits.VA.gov, [dostęp: 10.02.2017].

²⁸ <http://www.benefits.va.gov/homeloans/index.asp>, [dostęp: 10.02.2017].

²⁹ <http://www.benefits.va.gov/COMPENSATION/types-compensation.asp>, [dostęp: 09.02.2017].

Korzystanie z tych programów może obniżyć lub wyeliminować koszty usług medycznych, wizyt lekarskich i recept.

CHAMPVA to program świadczeń opieki zdrowotnej, który zapewnia pokrycie kosztów opieki medycznej małżonka lub wdowy/wdowca oraz dzieci pozostających na utrzymaniu weterana, który:

- jest zdiagnozowany jako trwale i całkowicie niepełnosprawny z powodu powiązanego ze służbą wojskową, lub
- był zdiagnozowany jako trwale i całkowicie niepełnosprawny z przyczyn powiązanych ze służbą wojskową w momencie śmierci, lub
- zmarł podczas pełnienia czynnej służby wojskowej, i osoby pozostające na jego utrzymaniu nie należą do programu **TRICARE** – program opieki zdrowotnej Departamentu Obrony³⁰.

Zasadne jest w tym miejscu wyjaśnienie różnic pomiędzy programami **CHAMPVA** i **TRICARE**, gdyż są to główne programy opieki medycznej dla żołnierzy, weteranów i ich rodzin w USA.

TRICARE to program opieki zdrowotnej prowadzony przez Departament Obrony dla rodzin żołnierzy w służbie czynnej, rodzin żołnierzy, którzy zmarli podczas służby oraz emerytowanych żołnierzy i ich rodzin, niezależnie od ich statusu niepełnosprawności.

CHAMPVA natomiast jest to kompleksowy program prowadzony przez Departament ds. Weteranów dla uprawnionych członków rodziny weteranów zdiagnozowanych jako trwale i całkowicie niepełnosprawni z przyczyn powiązanych ze służbą lub dla członków rodzin weteranów zmarłych z powodu urazu/niepełnosprawności powiązanej z pełnieniem służby wojskowej, w odróżnieniu od **TRICARE**, który nie ma określonych żadnych wymaganych kryteriów niepełnosprawności do uzyskania uprawnień. Osoby pozostające na utrzymaniu emerytowanych żołnierzy nie są uprawnione do korzystania z programu **CHAMPVA** i muszą ubiegać się o świadczenia programu **TRICARE**³¹.

Beneficjenci **CHAMPVA** płacą zazwyczaj 25 % kosztów opieki medycznej: rocznej opłaty w wysokości 3000 \$ plus roczne odliczenie za opiekę ambulatoryjną wysokości 50 dolarów na osobę lub 100 dolarów na rodzinę. **CHAMPVA** płaci pozostałe 75 % kosztów opieki medycznej beneficjentów³².

Spina Bifida (SB) jest to program świadczeń medycznych zarządzany przez Departament ds. weteranów dla dzieci weteranów wojny wietnamskiej i niektórych weteranów wojny koreańskiej, które zostały zdiagnozo-

³⁰ https://www.va.gov/HEALTHBENEFITS/apply/family_members.asp, [dostęp: 09.02.2017].

³¹ S. Panangala, *Health Care for Veterans: Answers to Frequently Asked Questions*, Congressional Research Service, April 21, 2016, s. 8.

³² Tamże, s. 1.

wane jako cierpiące na rozszczep kręgosłupa. Program zapewnia zwrot kosztów za usługi medyczne i środki lecznicze³³.

Dzięki programowi **Caregiver** rodzinni opiekunowie weteranów operacji *Enduring Freedom* i *Iraqi Freedom* mogą kwalifikować się do otrzymania stypendium i dostępu do opieki zdrowotnej. Konsultacje psychiatryczne, doradztwo, w tym porady małżeńskie i rodzinne, również są im zapewniane³⁴.

Spoleczne uznanie weteranów

Weterani, ale również żołnierze w służbie czynnej, cieszą się w Ameryce ogromnym uznaniem i wsparciem ze strony społeczeństwa. Wyrazem tego uznania jest choćby ogromna liczba stowarzyszeń i organizacji charytatywnych, w których, według statystyk, ponad 140 tysięcy wolontariuszy poświęciło ponad 11 milionów godzin na pomoc amerykańskim weteranom³⁵. Ich pomoc skupia się głównie na wsparciu medycznym, psychologicznym i rehabilitacji weteranów. Mogą oni liczyć również na doradztwo w kwestiach społecznych czy emerytalnych, a także uczestniczyć w specjalnych programach wsparcia oferowanych przez organizacje i stowarzyszenia.

Żołnierzom, którzy ze względu na stan zdrowia muszą zakończyć pełnienie służby w szeregach armii, przedstawiciele organizacji i stowarzyszeń doradzają w rozpoczęciu cywilnej kariery zawodowej – pokazują jak otworzyć własny biznes, organizują spotkania z potencjalnymi pracodawcami oraz pomagają zdobyć niezbędne kwalifikacje dla uzyskania nowego zawodu³⁶.

Ograniczenia redakcyjne nie pozwalają autorce w pełni opisać, a nawet wymienić w niniejszej publikacji wszystkich amerykańskich organizacji pozarządowych wspierających weteranów. Zasadne jest jednak podanie kilku przykładów stowarzyszeń i organizacji non-profit w celu ukazania szerokiego spectrum pomocy, jaką zapewniają one weteranom i ich rodzinom, oraz stopnia, w jakim wpływają na pozytywny wizerunek weteranów w społeczeństwie i okazywanie im szacunku przez Amerykanów.

Disabled American Veterans Charity (DAV) – najstarsza organizacja non-profit założona w 1920 r. przez inwalidów wojennych z I wojny światowej, której głównym celem jest umożliwienie weteranom wysokiej jakości

³³ https://www.va.gov/HEALTHBENEFITS/apply/family_members.asp, [dostęp: 09.02.2017].

³⁴ Tamże, [dostęp: 09.02.2017].

³⁵ <http://www.volunteer.va.gov/>, [dostęp: 08.02.2017].

³⁶ P. Glińska, *Przystanek dla tych, co wrócili*, Kurier Weterana nr 3, *O uczestnikach misji*, Wojskowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, s. 38.

życia z szacunkiem i godnością. Każdego roku ponad 1 mln weteranów otrzymuje pomoc w dostępie do świadczeń odszkodowawczych, opieki zdrowotnej, edukacji czy zatrudnienia. Organizacja wspiera też bezdomnych weteranów, oferując im opiekę zdrowotną czy leczenie uzależnień³⁷.

Iraq And Afghanistan Veterans Of America (IAVA) – organizacja zrzeszająca weteranów wojen w Iraku i w Afganistanie, której celem jest umacnianie pozycji weteranów w społeczeństwie poprzez różnego rodzaju programy pomocowe dotyczące np. leczenia weteranów cierpiących na PTSD i TBI, wspierania rodzin weteranów, pomocy w przekwalifikowaniu zawodowym i różnego rodzaju kampanii szacunku i wsparcia dla weteranów³⁸.

Hope for the Warriors – organizacja założona w 2006 r. przez żony żołnierzy służących w Iraku i w Afganistanie. Misją organizacji jest stwarzanie lepszych warunków życia żołnierzom, którzy odnieśli rany fizyczne i psychiczne podczas służby w operacjach po 11.09.2001 r. Wsparcie obejmuje programy transformacji zawodowej, edukację czy porady medyczne³⁹.

American Combat Veterans of War (ACVW) – organizacja specjalizująca się w leczeniu „niewidzialnych ran” poprzez prowadzenie grup wsparcia, na których spotykają się weterani oraz żołnierze, by wspólnie radzić sobie ze skutkami stresu bojowego. Organizacja ma pod opieką również kobiety – partnerki żołnierzy cierpiących z powodu skutków stresu bojowego⁴⁰.

Homes for Our Troops – organizacja od 2004 r. pomaga ciężko rannym weteranom wracającym z Iraku i Afganistanu poprzez budowanie domów nieobciążonych kredytami hipotecznymi, które są specjalnie dostosowane dla weteranów po skomplikowanych amputacjach oraz z pourazowymi uszkodzeniami mózgu. Dostosowuje również domy weteranów do ich potrzeb wynikających z ograniczeń zdrowotnych⁴¹.

Analiza celów działalności opisanych organizacji non-profit pozwala wyciągnąć wniosek, że w Stanach Zjednoczonych problemy psychiczne weteranów, tzw. „niewidzialne rany”, są traktowane niemal na równym poziomie ważności z problemami zdrowia fizycznego czy natury socjalnej. Fundacje za jedną z głównych misji stawiają sobie edukowanie społeczeństwa tak, aby rozumiało ono problemy weteranów i wspierało ich, a także oddawało im należyty szacunek.

Skuteczność takich działań widać co roku podczas Dnia Weterana (ang. *Veterans Day*), obchodzonego w Ameryce 11 listopada. Tego dnia

³⁷ <https://www.dav.org/press-room/>, [dostęp: 22.02.2017].

³⁸ <https://iava.org/>, [dostęp: 22.02.2017].

³⁹ <http://www.cnn.com/2014/11/14/top-10-charities-that-support-veterans.html?slide=2>, [dostęp: 22.02.2017].

⁴⁰ <http://www.acvow.org/?project=healing-through-art-2>, [dostęp: 22.02.2017].

⁴¹ <https://www.hfotusa.org/>, [dostęp: 22.02.2017].

odbywają się liczne parady wojskowe, a na ulicach amerykańskich miast ludzie oddają honory weteranom, mówiąc im „dziękuję”. Na znak szacunku w oknach domów można zobaczyć flagi, z którymi też ludzie wychodzą na ulice. Niektóre szkoły są w tym dniu zamknięte, a w tych otwartych organizowane są specjalne zajęcia o tematyce związanej z weteranami. Ponadto, jeśli Dzień Weterana wypada w dzień powszedni, w wielu miejscach czeka się z głównymi obchodami do najbliższego weekendu. Ma to na celu umożliwienie jak największej liczbie osób uczestnictwa w organizowanych z okazji tego dnia wydarzeniach⁴².

Na rządowej stronie www.serve.gov można znaleźć informacje na temat sposobów oddania hołdu weteranom podczas ich święta. Wśród nich wymieniono między innymi: odwiedzenie rannego weterana w szpitalu, dostarczenie posiłku lub leków czy po prostu powiedzenie „dziękuję”. Poprzez takie promowanie święta weteranów społeczeństwo samo wychodzi z inicjatywami pomocy dla byłych żołnierzy, organizując co raz to nowe kampanie społeczne na cześć uhonorowania weteranów.

Dzień Weterana jest świętem na cześć żyjących weteranów. Jest podziękowaniem dla wszystkich żołnierzy, którzy służyli w wojsku amerykańskich zarówno podczas pokoju, jak i wojny. W ostatni poniedziałek maja obchodzi się natomiast Dzień Pamięci (ang. *Memorial Day*), który jest oddaniem hołdu żołnierzom zmarłym podczas pełnienia służby, szczególnie poległym w działaniach militarnych lub zmarłym w wyniku odniesionych ran bojowych⁴³.

Analiza SWOT systemu opieki nad weteranami w USA

Autorka, w celu pełnej identyfikacji systemu opieki nad weteranami w USA oraz wskazania rozwiązań mogących posłużyć jako kierunki zmian w polskim systemie, zastosowała analizę SWOT (ang. *Strengths* – mocne strony, *Weaknesses* – słabe strony, *Opportunities* – szanse, *Threats* – zagrożenia), będącą kompleksową metodą służącą do analizy wnętrza organizacji oraz badania jej otoczenia. Analiza SWOT polega na wszechstronnej ocenie zewnętrznych i wewnętrznych czynników określających bieżącą kondycję i potencjał rozwojowy organizacji, przy czym:

- **mocne strony** to czynniki wewnętrzne – pozytywne,
- **słabe strony** to czynniki wewnętrzne – negatywne,
- **szanse** to czynniki zewnętrzne – pozytywne,
- **zagrożenia** to czynniki zewnętrzne – negatywne⁴⁴.

⁴² <https://www.timeanddate.com/holidays/us/veterans-day>, [dostęp: 22.02.2017].

⁴³ https://www.va.gov/opa/vetsday/vetday_faq.asp, [dostęp: 22.02.2017].

⁴⁴ G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa, 2002, s. 236.

W niniejszym artykule, ze względu na przedmiot badań, analizie SWOT zostanie poddany system opieki nad weteranami w Stanach Zjednoczonych. Mocne i słabe strony będą dotyczyły wnętrza systemu, a więc jego struktur, podmiotów, zasobów oraz działań.

Szanse i zagrożenia to czynniki zewnętrzne, płynące z otoczenia systemu opieki nad weteranami. Otoczenie systemu można podzielić na takie elementy, jak: polityczne, militarne, prawne, ekonomiczne, społeczno-kulturowe oraz technologiczne.

Tabela 2. Analiza SWOT systemu opieki nad weteranami w Stanach Zjednoczonych

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Zapisy dotyczące opieki nad weteranami w Kodeksie Stanów Zjednoczonych – zbiorze prawa federalnego. • Podmiot odpowiedzialny za opiekę nad weteranami o randze ministerstwa – Departament ds. Weteranów. • Istnienie państwowego systemu opieki nad weteranami posiadającego ściśle określone struktury i zakresy odpowiedzialności podmiotów: <u>na szczeblu rządowym</u> Departament (Ministerstwo) ds. Weteranów podzielony na 3 działy: system opieki zdrowotnej, świadczenia i usługi pogrzebowe, każdy dział składa się z biura centralnego i biur o różnych obszarach odpowiedzialności; <u>na szczeblu stanowym</u>: gubernatorzy stanów wraz z biurami regionalnymi. • Szerokie spectrum usług medycznych, w tym specjalistycznych. • Kategorie weterana, weterana każdej wojny, weterana wojennego i weterana walki – w zależności od specyfiki służby oraz odpowiadające im świadczenia. • Świadczenia medyczne, psychologiczne i socjalne dla rodzin weteranów poszkodowanych. • Regulacje dotyczące weteranów obowiązują już od 1958 r. i są aktuali- 	<ul style="list-style-type: none"> • Dwuetapowy proces składania wniosków o status weterana i wynikające z niego uprawnienia: wnioskodawca musi udowodnić, że posiada uprawnienia do statusu weterana, a następnie, że jest uprawniony do każdego świadczenia, o które się stara. • Duża liczba weteranów. • Status weterana przysługuje tylko byłym żołnierzom, a więc żołnierze wracający z operacji poza granicami kraju nie są formalnie weteranami. • Brak świadczeń medycznych i socjalnych dla rodzin weteranów (którzy nie są ranni). • Każdy stan posiada swoje świadczenia dla weteranów, zakres pomocy zależy zatem od miejsca zamieszkania.

<p>zowane adekwatnie do zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość uzyskania odszkodowania z tytułu zaburzeń związanych z PTSD (urazy psychiczne traktowane są równie poważnie, jak urazy fizyczne). 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Działalność stowarzyszeń i organizacji pozarządowych. • Społeczne uznanie dla weteranów. • Obchodny Dnia Weterana. • Obchodny Dnia Pamięci. • Promowanie w szkołach i w mediach ekspedycyjnej działalności sił zbrojnych. • Kampanie społeczne na rzecz weteranów. • Wprowadzenie przepisów ograniczających czas i biurokrację związaną z ubieganiem się o świadczenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Duża liczba bezdomnych weteranów. • Problemy społeczne weteranów z wojen w Korei i Wietnamie. • Wzrost uczestnictwa armii amerykańskiej w międzynarodowych operacjach militarnych – zwiększy się liczba beneficjentów systemu i dotychczasowe rozwiązania mogą okazać się niewystarczające.

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższej macierzy wynika, że w amerykańskim systemie opieki nad weteranami przeważają mocne strony, które dalej rozwijane są w stanie wyeliminować pojawiające się zagrożenia. Za kluczową mocną stroną należy uznać organizację strukturalną Departamentu ds. Weteranów tworzącą zintegrowany system opieki, poczynając od szczybla ministerstwa, a na biurach regionalnych w każdym stanie skończywszy. Newralgicznymi punktami są rozbudowane świadczenia medyczne i socjalne zarówno dla weteranów, jak i uprawnionych rodzin oraz traktowanie urazów psychicznych na równi z fizycznymi, z tytułu których weteran może ubiegać się o świadczenia socjalne.

Aby utrzymać wysoką sprawność systemu, należy podejmować szanse z otoczenia – głównie działania związane z promowaniem weteranów w społeczeństwie i działalnością organizacji pozarządowych. Ważne jest podjęcie działań zmierzających do zmniejszenia biurokracji i uproszczenia procedury ubiegania się o świadczenia.

Największe zagrożenie stanowi liczba bezdomnych weteranów. Dotyczy to w głównej mierze weteranów wojen w Korei i Wietnamie, gdyż w tamtym okresie system pomocy nie działał jeszcze tak sprawnie jak obecnie, jednak istnieje również problem weteranów wojen w Iraku i Afga-

nistanie. Do rozwiązywania problemu bezdomności w głównej mierze przyczyniają się organizacje pozarządowe i kampanie społeczne.

Konkludując, w badanym systemie opieki decydenci powinni skupić się na redukowaniu zagrożeń i wykorzystywaniu pojawiających się szans oraz eliminowaniu słabych punktów przy jednoczesnym wzmacnianiu mocnych stron. Za dominującą szansę należy uznać newralgiczną działalność stowarzyszeń oraz organizacji pozarządowych, ponieważ poza dostarczaniem weteranom pomocy medycznej, socjalnej i psychologicznej mają ogromny wpływ na wzrost szacunku i uznania dla weteranów w amerykańskim społeczeństwie. Dzięki temu ludzie coraz bardziej dostrzegają problemy weteranów oraz potrzebę niesienia im pomocy. Wpływa to dodatnio na funkcjonowanie systemu, usprawniając go oddolnie.

Podsumowanie

Przyjęte w danym państwie rozwiązania prawne i funkcjonalne systemu opieki nad weteranami oraz ich ewolucja zależą w zasadniczym stopniu od liczebności armii oraz aktywności państwa na arenie międzynarodowej przejawiającej się głównie w udziale w międzynarodowych operacjach militarnych. Ze względu na fakt, iż USA posiada jedną z najliczniejszych i najlepiej uzbrojonych armii świata i jest jednym z państw założycielskich NATO, żołnierze amerykańscy mają ogromne doświadczenie w służbie w różnych zakątkach świata ogarniętych konfliktami i kryzysami. Przekłada się to na liczbę rannych i poszkodowanych oraz poległych żołnierzy i weteranów oraz ich rodzin. W celu pomocy liczącej obecnie prawie 22 mln grupie osób w USA funkcjonuje państwowy system opieki, którego głównym podmiotem jest Departament ds. Weteranów (o randze Ministerstwa) ustanowiony w 1989 r. jako następstwo Administracji Weteranów zajmującej się pomocą weteranom od 1930 r. Definicję prawną weterana – zgodnie z którą jest nim każdy były żołnierz, który zakończył czynną służbę wojskową w sposób zgodny z prawem – ustanowiono w 1958 r. i jest ona zawarta w Kodeksie Stanów Zjednoczonych. Na system składają się trzy filary: opieki zdrowotnej, świadczeń socjalnych oraz usług cmentarnych. Bardzo istotną rolę odgrywają stowarzyszenia i organizacje non-profit, które z jednej strony dostarczają bezpośrednio pomocy weteranom, a z drugiej – budują ich pozytywny wizerunek w społeczeństwie amerykańskim.

Ze względu na liczebność armii, jej działalność ekspedycyjną, a co za tym idzie liczbę weteranów, okres funkcjonowania systemu opieki, istniejące struktury i podmioty o jasno określonych zadaniach, liczbę i różnorodność świadczeń przysługujących weteranom i ich rodzinom, jak również ilość i zakres działalności stowarzyszeń i organizacji pozarządowych – zasadne jest wykorzystanie założeń systemu opieki w USA do określenia

podstawy zmian jakości funkcjonowania systemu opieki nad weteranami w Polsce. Jako główny atut tego systemu należy traktować jego państwowy charakter – Departament ds. Weteranów jest podmiotem o randze ministerstwa.

W konkluzji zasadne jest stwierdzenie, iż przyjęty zakres badań umożliwił rozwiązanie głównego problemu badawczego, a tym samym osiągnięcie założonego celu badań.

Autorka jest przekonana, iż zakres prowadzonych badań w niniejszym obszarze wymaga kontynuacji, a uzyskane wyniki należy traktować jako wstęp do badań polskiego systemu opieki nad weteranami.

Bibliografia

1. 38 U.S.C. § 101(2).
2. Gierszewska Grażyna, Romanowska Maria, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa, 2002.
3. Glińska Paulina, *Przystanek dla tych, co wrócili*, Kurier Weterana nr 3, *O uczestnikach misji*, Wojskowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
4. National Center for Veterans Analysis and Statistic, *Department of Veterans Affairs Statistics at a Glance*, United States Department of Veterans Affairs, May, 2016.
5. Panangala Sidath Viranga, *Health Care for Veterans: Answers to Frequently Asked Questions*, Congressional Research Service, April 21, 2016.
6. Szymendera Scott, *Who Is a "Veteran"? – Basic Eligibility for Veterans' Benefits*, Congressional Research Service, May, 2016.
7. Widera-Wysoczańska Agnieszka, Kuczyńska Alicja, (red.), *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, Difin, Warszawa, 2011.

Źródła internetowe

1. <http://forsal.pl/galerie/907588,duze-zdjecie,9,10-najwiekszych-armii-swiata-miliony-ludzi-w-wojsku-najliczniejsze-armie-najwieksze-armie-swiata.html>.
2. <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Veterans+Affairs+Department>.
3. <http://time.com/4075458/afghanistan-drawdown-obama-troops/>.
4. <http://www.acvow.org/?project=healing-through-art-2>.
5. <http://www.americanwarlibrary.com/whatvet.htm#no1>.
6. <http://www.benefits.va.gov/benefits/>.
7. <http://www.benefits.va.gov/COMPENSATION/types-compensation.asp>.
8. <http://www.benefits.va.gov/COMPENSATION/types-disability.asp>.
9. http://www.benefits.va.gov/gibill/education_programs.asp.
10. <http://www.benefits.va.gov/homeloans/index.asp>.

11. http://www.benefits.va.gov/vocrehab/transitioning_from_service.asp.
12. http://www.cem.va.gov/burial_benefits/.
13. <http://www.cnn.com/2014/11/14/top-10-charities-that-support-veterans.html?slide=2>.
14. http://www.knowva.ebenefits.va.gov/system/templates/selfservice/va_ss/#!portal/55440000001018/article/55440000008419/What-is-the-Vocational-Rehabilitation-and-Employment-program.
15. <http://www.volunteer.va.gov/>.
16. <https://definitions.uslegal.com/v/veterans/>.
17. <https://iava.org/>.
18. <https://www.dav.org/press-room/>.
19. <https://www.hfotusa.org/>.
20. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/38>.
21. <https://www.timeanddate.com/holidays/us/veterans-day>.
22. <https://www.va.gov/health/>.
23. https://www.va.gov/HEALTHBENEFITS/apply/family_members.asp.
24. https://www.va.gov/opa/vetsday/vetday_faq.asp.
25. www.eBenefits.VA.gov.

SYSTEM OF CARE FOR VETERANS IN THE UNITED STATES

Due to the nature of contemporary armed conflicts and the resulting operations, the "problem" of a new social group, traditionally called veterans, was born. It was a reasonable duty of the states to provide assistance to injured and wounded soldiers (damage to physical and mental health), returning from military operations abroad, and to their families. As Poland strives to create the proper care system, it is important to analyse how other countries have solved this problem. The passing of the Act of 19 Aug 2011 on Foreign Mission Veterans has created the possibility of building a system of care for veterans in Poland.

The purpose of this paper is to identify and explain the assumptions underlying the system of care for veterans in the United States.

Moreover, the author has carried out a SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, threats) analysis of the discussed system.